

Suomen somalilaisien kokemuksellinen kansalaisuuden määrittely ja eletty kansalaisuus Turussa

Suomen somalinaisten kokemuksellinen kansalaisuuden määrittely ja eletty kansalaisuus Turussa

Camilla Marucco

Tästä on kyse

- Monille Suomen somalaisille kansalaisuus ei tarkoita muodollista statusta vaan erilaisia käytäntöjä, jotka auttavat heitä tuntemaan itsensä yhteiskunnan täysivaltaisemmiksi jäseniksi.
- Tutkimukseni osallistujat määrittelevät kansalaisuuden kolmella tavalla: tasapainona työ- ja perhe-elämän välillä; oppimisprosessina sekä heille että valtaväestölle; edellytyksenä nettipankkipalvelujen piiriin pääsulle ja ulkomaille matkustamiselle.
- Heille täysi Suomen kansalaisuus merkitsee työllistymistä, kahdensuuntaista oppimista ja kunnioitusta, ajanhallintaa ja kansalliset rajat ylittäviä sosiaalisia suhteita.
- Monet Suomen somalaiset ja heidän kanssaan työskentelevät voivat kohdata haasteita (esimerkiksi ennakoluulot, epäluottamus, kommunikointivaikeudet), jotka liittyvät työhön, perheeseen ja rinnakkaiseloon Suomessa. Näiden haasteiden voittamiseksi tulisi kehittää joustavampia matalan kynnyksen työkaluja (esim. työpajat ja neuvonta ilman ajanvarausta), jotka ottavat huomioon Suomen somalinaisten moninaiset roolit äiteinä, oppijoina ja tulevaisuuden ammattilaisina.

Johdanto

Tässä tutkimuskatsauksessa käsitellään Suomen somalinaisten elettyä kansalaisuutta ja tutkitaan, mitä kansalaisuus heille merkitsee ja mitä aineellisia ja sosiaalisia suhteita merkityksiin liittyy – yksinkertaisemmin sanottuna tutkimuskatsauksessa käsitellään ”kansalaisuutta alhaalta ylöspäin”. Tutkimukseni aihe on ihmismaantieteellinen ja tutkimus tarkastelee kriittisesti kansalaisuutta arjen maantieteen ja feministisen maantieteen lähtökohdista.

Tutkimukseni osallistuu ajankohtaisiin keskusteluihin somalien diasporaan kytkeytyvistä kansalaisuuskysymyksistä ja ’eletystä kansalaisuudesta’. Tutkimuksen ainutlaatuisen empiirisen aineiston avulla analysoidaan vähän tutkittuja kansalaisuuden arjen ulottuvuuksia. Tärkein panokseni on antaa niiden joita kansalaisuus yleensä määrittää määritellä kansalaisuus itse. Suomen somalit voivat islamin, siirtolaiskokemustensa ja paimentolaisperinteensä kautta rikastaa käsityksiä Euroopan kansalaisuudesta.^{1,2} Tämä tutkimus tuo uutta tietoa keskusteluihin pakolaisina saapuneiden integraatiosta ja tukee heidän pyrkimyksiään toteuttaa itseään suomalaisessa yhteiskunnassa. Tutkimukseni on erityisen arvokas myös siksi, että voin tuoda näkyville erilaisia polkuja kohti täyttä kansalaisuutta yhteiskunnassa niiden ihmisten näkökulmasta, joille integraatio-ohjelmia suunnitellaan. Tämä katsaus on osa käynnissä olevaa väitöskirjatutkimustani pakolaistaustaisten ihmisten arjen maantieteistä Turussa.

Merkittävää eri aihepiirejä kattavaa tutkimusta on tehty sekä Suomen somalien kanssa että heidän toimestaan. Missään aiemmassa tutkimuksessa Suomen somalinai-

set eivät kuitenkaan ole määritelleet kansalaisuutta. Monet sosiologit ovat tutkineet Suomen somaliyhdistysten strategioita³, somalien osallistumista kansalaisyhteiskuntaan⁴ ja heidän poliittista potentiaaliaan äänestäjinä.⁵ Isotalo on kirjoittanut Suomen somalinaisten kokemuksista kaupunkitilasta ja rasismista.⁶ Silti saatavilla on vähän tutkimusta jokapäiväisistä ja epämuodollisista tavoista, joilla Suomen somalit harjoittavat kansalaisuutta. Transnationaalista ja diasporan näkökulmasta tarkasteltuna tärkeimpiä lähteitä kansalaisuuden tutkimuksessa ovat Harisen (et al.) tutkimus somalien kansalaisintegraatiosta⁷, Sotkasiiran & Haverisen tarkastelu somalien taisteluista kansalaisuuden vuoksi⁸ ja Al-Sharmanin & Horstin analyysi siitä, miten somalit luovat vaihtoehtoisia kansalaisuuden muotoja⁹. Oma tutkimukseni on paikallista ja se tuo uusia oivalluksia käynnissä oleviin keskusteluihin tarkastelemalla tutkimukseen osallistuneiden somalinaisten innovatiivisia tapoja määritellä Suomen kansalaisuutta. Työni eroaa siis somalien kansalaisuuden käytäntöjen tutkimuksesta transnationaalisten tilojen kontekstissa⁹ ja tutkimuksista, jotka keskittyvät somalien pyrkimykseen tavoitella merkittäviä perustavanlaatuisia kansalaisoikeuksia kuten oikeus yksityisyyteen, turvaan ja sosiaalietuuksiin⁸.

Työssäni on joitakin yhtymäkohtia 'kuulumisen' ('belonging') tutkimuksen kanssa.^{10,11} Tutkiessaan nuorten kurdien kokemuksia kuulumisesta Suomessa, Toivanen kysyi osallistujilta mitä kansalaisuus tai sen puuttuminen heille merkitsivät.¹² Toivanen keskittyi ennen kaikkea identiteetteihin ja kuulumiseen, eikä niinkään kansalaisuuteen. Oma tutkimukseni taas keskittyy erityisesti epämuodollisiin kansalaisuuden käytäntöihin niin kutsutun kansalaisyhteiskunnan tuolla puolen. Vaikka kuuluminen ja eletty kansalaisuus ovat käsitteellisesti lähellä toisiaan, kuulumisen käsitteen kautta keskitytään tarkastelemaan identiteettejä, kiinnittymistä, paikkoja ja rajojen neuvotteluja; eletty kansalaisuus käsitteenä valottaa sen sijaan vaatimuksia, kannanottoja ja tekoja, joita ihmiset usein tekevät oman kuulumisen tunteensa ja identiteettinsä pohjalta. Toisaalta käsitteen kautta tutkitaan myös omasta paikasta ja tilasta jokapäiväisessä urbaanissa kontekstissa käytäviä neuvotteluja Suomessa ja laajemmin ajateltuna koko poliittisessa yhteisössä.

Elettyä kansalaisuutta koskevat tutkimukset keskittyvät

tarkastelemaan merkityksiä, käytäntöjä, aineellisuuksia ja sosiaalisia suhteita. Omassa tutkimuksessani näitä teemoja tarkastellaan seuraavien tutkimuskysymysten ja niihin pohjautuvan aineiston kautta: Miten Suomen somalinaiset määrittelevät kansalaisuutta, tarkemmin sanottuna mitä merkityksiä he liittävät Suomen ja Somalian kansalaisuuteen, ja kansalaisuuteen yleisemmällä tasolla? Mitä aineellisia tiloja näihin määrittelyihin kytkeytyy? Millaisia rooleja ja sosiaalisia suhteita Suomen somalinaisten kansalaisuuden määrittelyihin liittyy? Elettyä kansalaisuutta käsittelevän kirjallisuuden kanssa yhtenevästi tutkimukseni on kontekstuaalista ja sijoittunutta. Paikallisella tarkastelukulmalla on myös käytännönarvoa, sillä Suomessa kunnat toimeenpaneavat monia kansalaisoikeuksia.⁸

Seuraavissa kappaleissa esittelen ensin tutkimukseni keskeiset käsitteet, jonka jälkeen kerron käyttämästäni aineiston keruu- ja analyysimenetelmistä. Seuraavaksi kuvailen lyhyesti Turkua tutkimukseen osallistuneiden näkökulmasta ja tarkastelen aineiston analyysin perusteella kolmea kansalaisuuden merkitystä. Lopuksi vedän johtopäätökset ja teen joitakin toimintaehdotuksia.

Keskeiset käsitteet

Tutkimuksessani hahmotan kansalaisuuden tietynlaisina tapoina olla sijoittuneena osaksi valtasuhteita ja tapoina reagoida valtasuhteisiin, joiden kautta yhteisöä hallitaan.¹³ Erona perinteisiin pohdintoihin kansalaisuudesta oma työni tarkastelee, miten Suomen somalit itse määrittelevät ja hahmottavat kansalaisuutta.

Kaksi maantieteellistä käsitettä 'eletty kansalaisuus' ('lived citizenship')¹⁴ ja 'kansalaisuuden tilat' ('spaces of citizenship')¹⁵ ovat oleellisia tutkimukseni kannalta. Eletty kansalaisuus viittaa siihen, mitä kansalaisuus oikeastaan tarkoittaa ihmisten elämän kannalta. Se voidaan myös ymmärtää 'kansalaisuutena alhaalta ylöspäin' ('citizenship from below'). Käsitteen kehitti maantieteilijä Lister kuvaamaan, miten ihmiset hahmottavat ja neuvottelevat oikeuksiaan, velvollisuuksiaan, kuulumista ja osallistumista, ja miten heidän elämiinsä kansalaisina vaikuttavat sekä heidän yhteiskunnallinen ja kulttuurinen taustansa että ne aineelliset olosuhteet, joissa he elävät.¹⁴

Kuten monet ovat panneet merkille, virallisen ja koetun kansalaisuuden välillä voidaan nähdä jännitteitä.^{8,16,17} Muodollisten oikeuksien saaminen ei välttämättä tarkoita todellista pääsyä oikeuksien piiriin. Samalla tavoin virallisen kansalaisuuden saaminen ei aina tuo merkittäviä muutoksia kaikkien elämään, koska neuvottelut muutoksista saatetaan käydä ja kannanotot tehdä taloudellisilla, sosiaalisilla tai kulttuurisilla areenoilla.

Kansalaisuuden tilojen käsite kattaa ihmisten arkipäivän rutiinit, kokemukset ja tilat, jotka kytkeytyvät siihen, mitä kansalaisuus heille merkitsee. Tästä näkökulmasta kansalaisuus voidaan ymmärtää neuvotteluna; prosessina, jossa jokainen kaivertaa oman tilansa kaupungissa ja yhteiskunnassa. Tämän vuoksi ihmiset, jotka ovat hyvin erilaisissa asemissa kansalaisista ei-kansalaisiin, harjoittavat kansalaisuutta. Kansalaisuuden tilojen käsite valaisee arkipäivän aineellisuuksia, sosiaalisia suhteita ja havaintoja arkipäivän elämästä.

Suomen somalien arkipäivän todellisuuksia ei ole vielä tutkittu eletyn kansalaisuuden ja kansalaisuuden tilojen käsitteiden kautta; nämä kaksi käsitettä ovat kuitenkin erittäin oleellisia, kuten viimeisimmät teoreettiset¹⁸⁻²⁰ ja empiiriset^{17,21} tutkimukset osoittavat. Erityisesti Pascucinin työ²¹ on innoittanut tutkimustani, jossa painotetaan kansalaisuuden merkityksiä ja niihin kytkeytyviä rutiineja, aineellisuuksia ja sosiaalisia suhteita.

Aineiston analyysi

Haastattelin tutkimustani varten viittatoista naista, joista seitsemää yksin ja kahdeksaa kahdessa erillisessä ryhmähaastattelussa. Toisessa ryhmähaastattelussa oli kolme naista ja toisessa viisi. Hain osallistujia ottamalla yhteyttä somaliasioihin, islamiin, naiseuteen ja monikulttuurisuuteen keskittyviin järjestöihin; he ehdottivat minulle potentiaalisia ”portinvartijoita” (’gatekeeper’), osallistujia ja paikkoja, joiden kautta pääsisin käsiksi aineistoon. Oli ratkaisevaa rakentaa henkilökohtainen

luottamus ja yhteys. Käytin pääasiassa lumipallo-otantaa, jossa haastatellut ehdottavat seuraavia mahdollisia haastateltavia.. Aineistossani ovat ylliedustettuna naiset, jotka vielä opettelevat tai vahvistavat suomen kielen taitoaan joko kansalaisyhteiskunnassa tai aikuiskoulutukseen keskittyvissä instituutioissa (taulukko 1). Tämä on linjassa sen kanssa, että aineistoon saatiin pääsy tiettyjen verkostojen ja tilojen kautta. Tein aineistosta intersektionaalisen analyysin²², jossa tarkastelin osallistujien sukupuolen, rodun ja yhteiskuntaluokan merkityksiä. Otin myös huomioon osallistujien elämänvaiheen – koska he saapuivat Suomeen ja kuinka monta vuotta he ovat Suomessa olleet – sillä nämä voivat vaikuttaa sosiaalisiin suhteisiin muiden Suomessa asuvien kanssa.²³

Tein suomeksi ja englanniksi puolistrukturoituja haastatteluja, joissa kysyin osallistujilta taustatietoja, miten he määrittelevät itseään ja identiteettiään, kansalaisuuden merkityksistä ja jokapäiväisistä rutiineista kaupungissa (paikat, tunteet, käytännöt). Sovelsin vapaasti joitakin ankkuroidun teorian (’grounded theory’)²⁴ elementtejä: haastattelujen lopussa kysyin osallistujilta, mihin tutkimuksen tulisi heidän mielestään keskittyä ja mitä sellaisia asioita he pitivät tärkeinä, joita ei kysytty haastattelussa. Tämä tieto lisättiin myös tutkimukseen. Haastattelin osallistujia kahteen kertaan, kun se oli mahdollista, pidin aktiivisesti yhteyttä heidän kanssaan ja sisällytin heidän esittämiään teemoja tutkimukseen. Tämän kautta pystyin paremmin suhteuttamaan aineistoa heidän näkökulmaansa. Koodasin aineiston luokkiin NVivo-ohjelman avulla haastatteluista varten hahmottelemieni ja osallistujien esiin nostamien teemojen pohjalta. Tein aineistosta sisällönanalyysin, jossa tarkastelin koodattujen luokkien välillä olevia yhteyksiä. Tässä tutkimuskatsauksen suomenkielisessä versiossa otteet haastatteluista ovat osittain alkuperäisellä kielellä ja osittain käännettyjä, ja havainnointimuistiinpanot on käännetty suomeksi.

	Ikä	Vuosi Suomessa	Kansalaisuus	Lapsia	Ammatti	Suomen kielen taito
Amina	~40	>10	Suomen	aikuisia lapsia	Äiti, työharjoittelu	Keskitasoa
Samira	~50	>5	Somalian	(ei tietoa)	Työharjoittelu	Keskitasoa
Naima	20+	~5	Somalian	pieniä lapsia ja/tai lapsia tulossa	Äiti, opiskelee suomea	Sujuva
Suleekho	20+	>5	Somalian	pieniä lapsia ja/tai lapsia tulossa	Äiti, opiskelee suomea	Perustasoa
Cambaro	20+	<5	Suomen	pieniä lapsia ja/tai lapsia tulossa	Työssä, äiti	Sujuva
Rihan	20+	>5	Somalian	pieniä lapsia ja/tai lapsia tulossa	Äiti, opiskelee suomea	Keskitasoa
Khadija	20+	~10	Suomen	pieniä lapsia ja/tai lapsia tulossa	Äiti, opiskelee suomea	Sujuva
Aar	20+	~5	Somalian	kyllä	Äiti, opiskelee suomea	Keskitasoa
Dawo	~40	<5	Somalian	(ei tietoa)	Äiti, opiskelee suomea	Keskitasoa
Salaado	~40	>5	Somalian	kyllä	Äiti, opiskelee suomea	Perustasoa
Ismahan	~20	>5	Somalian	kyllä	Äiti, opiskelee suomea	Perustasoa
Ladan	40+	<5	Somalian	kyllä	Äiti, opiskelee suomea	Perustasoa
Amaal	40+	>20	Suomen	aikuisia lapsia	Työssä, äiti	Sujuva
Nasteho	20+	>20	Suomen	pieniä lapsia ja/tai lapsia tulossa	Äiti, itsenäinen ammatinharjoittaja	Äidinkieli
Asha	20+	>5	(ei tietoa)	(ei tietoa)	Opiskelee	Sujuva

Taulukko 1. Tutkimuksen osallistujien erilaiset sijoittuneisuudet.

Analyyysi ja tulokset

Kokemuksia Turusta

Tutkimukseeni osallistuneet ajattelivat Turusta positiivisesti. Eniten he arvostivat kaupungin rauhallisuutta ja turvallisuuden tuntua. He puhuivat yleisemmin myös rauhasta, mikä on ymmärrettävää, kun on kyse ihmisistä, joiden on ollut pakko lähteä kotimaastaan sodan ja väkivaltaisuuksien vuoksi. Positiivista oli myös, että kaikki on lähellä. Lähes kaikki tutkimukseeni osallistujat liikkuvat enimmäkseen bussilla. Lisäksi moni äiti painotti terveydenhuollon, sosiaalipalveluiden ja koulutuksen hyvää laatua. Tämä vastaa myös yleisemmin Suomen somalien näkemystä Suomesta.²³

Edellisen kaltaiset positiiviset näkemykset hallitsivat osallistujien vastauksissa, vaikka lähes kaikki osallistujat kertoivat tarinoita rasismista. Huolimatta siitä, kuinka yleisiä tällaiset negatiiviset kokemukset voivat heille olla, he eivät kertoneet rasismista yleistävään sävyyn tai puhuneet itsestään uhreina. Moni painotti, etteivät kaikki suomalaiset ole rasistisia ja että rasismi ei ole yksin Suomen ongelma. Amina sanoi: “En mä sano ’pelkästään Suomi on rasistinen’ – maailma, joka paikka on rasistinen. Esim. Suomi – puolet on hyviä, puolet on rasistisia ... Kyllä, maailma on samanlainen”. Seuraava muistiin-

pano on Ashan haastattelusta: ”Hän ajattelee, että joka paikassa on negatiivisia ihmisiä, myös somaliyhteisössä. Yhtä rasistia kohden löytyy kaksi hyvää ihmistä. Jos joku tuijottaa häntä tai kutsuu häntä nimillä hänen ulkonäkönsä takia – se ei vaikuta häneen” (ote havainnointimuistiinpanoista).

Amina ja Asha vaativat yksilöllisten erojen ja sen tunnistamista, että on myös ei-rasistisia ihmisiä. Joidenkin osallistujien kertomuksissa voidaan ajatella kuuluvan, miten rasismia vastustetaan keskittymällä positiivisiin asioihin tai ilmaisemalla oman arvontuntoa, itsevarmuutta ja itsetietoisuutta. Tällaisilla kannanotoilla pyritään muokkaamaan asemia, valtasuhteita ja reaktioita rasismiin ja ne voidaan nähdä kansalaisuuden käytäntöinä. Tutkimushavainnointia tehdessäni olen oppinut, että monilla tutkimukseen osallistuneilla on ystäviä erilaisista etnisistä taustoista, myös suomalaisissa, vaikka he eivät tätä välttämättä tuo esiin.

Työn ja perhe-elämän yhteensovittaminen

Kaikki tutkimukseen osallistuneet olivat syntyneet ulkomailla ja saapuneet Suomeen jossakin vaiheessa – lapsina tai aikuisina; kauiten ollut yli 20 vuotta sitten ja viimeisin 1,5 vuotta sitten. Usea osallistuja kertoi tavoitteistaan, joista suurin osa koski työtä ja perhettä. Kun kysyin Aminalta, mikä hänelle oli tärkeää ja mitä meidän tulisi tutkia, hän ei epäröinyt: työllistyminen on haaste, meidän tulisi keskustella siitä ja työskennellä siihen liittyvien haasteiden selättämiseksi. Moni osallistuja puhui työn löytämisen vaikeuksista yleisellä tasolla, mutta myös ”maahanmuuttajina”. He olivat sekä Suomen että Somalian kansalaisia. Työtilaisuudet nähtiin vähäisinä kaikille, ja samalla jotkut osallistujista olivat kokeneet rasismia, niin sanottua islamofobiaa ja syrjintää työrintamalla, koska heidän on oletettu olevan ulkomaalaisia nimen perusteella.²³

Usean osallistujan tavoitteena ja suunnitelmiana oli saada ammatti. Joillakin naisilla voi kuitenkin olla vielä pieniä lapsia, heidän kielitaidossaan voi olla vielä kehittämistä ja heillä ei aina ole riittävästi aikaa tai resursseja opiskella. Vaikka he haluaisivat, he eivät välttämättä saavuta ammattitutkintoa eivätkä näkemystensä mukaan sen tuomaa pääsyä paremmin palkattuun ja toivottuun, korkeamman statuksen työpaikkaan. Jotkut

osallistujista ajattelivat, että yhteiskunta ei nykyisellään pysty tunnistamaan heidän taitojaan, kuten Amina vahvasti asian ilmaisi:

”Tämä on ihminen, hänellä ei ole ammattia, mutta hän on ahkera töissä ja osaa hyvin. Ja työt, asiat, hän on tehnyt loppuun asti, ajoissa, kaikki onnistuu. Suomi [suomalaiset] ei ymmärrä. Laittaa vain tietokoneeseen TIK TIK TIK, tässä on Amina, ei ole ammattia, ei saa työtä. Tietokone ei ymmärrä, mitä minä olen.”

Amina ei koskaan käynyt koulua Somaliassa, mutta hän on oppinut suomea; hän on ollut työharjoitteluissa vuosia ja saanut kokemusta työskentelemällä monikulttuurisella alalla. Ilman tutkintoa hänen arvoaan työntekijänä ei kuitenkaan tunnusteta yhteiskunnassa. Dawo tiivistää asian hyvin: ”Suomen passi ei merkitse työpaikkaa”.

Perhe on Suomen somalinaisille tärkeä. Se on myös keskeinen keskusteluaihe, jonka kautta voi tutustua uusiin ihmisiin. Usealle osallistujalle monet arkipäivän tilat linkittyvät kotiin ja perheeseen; opiskelun ja työn lisäksi he tekevät kotitöitä ja perheen ruoka- ja vaateostokset. Jos heillä on pieniä lapsia, heidän rutiininsa koostuvat usein lasten kouluun ja harrastuksiin viemisestä ja niistä hakemisesta. On hyvä huomata, että tällaiset tilat eivät kaikki ole kodin lähellä tai omalla asuinalueella. Suurin osa osallistujista liikkui bussilla eri osissa Turkua; joillekin heistä kaupunki tuli tutuksi arjen askareiden kautta.

Opiskelu, ammattitutkinnon suorittaminen ja työn saaminen ovat vuosia kestäviä prosesseja, ja monien täytyy painotella näiden ja perhe-elämän välillä. Tasapainottelu on mahdollista, kuten taulukossa 1 esitetään, mutta kaikille nämä asiat eivät välttämättä ole helposti saavutettavissa tai ylläpidettävissä. Havaintojeni mukaan lasten lukumäärällä voi olla vaikutusta naisten työllisyyteen, mutta tässä voi olla yksilöllisiä ja perhekohtaisia eroja. Tarkemmin sanottuna, kuten taulukossa 1 havainnollistetaan, Suomessa vietettyjen ja kielenopiskeluun käytettyjen vuosien määrä ei ole suoraan suhteessa kielitaitoon ja työllisyyteen.

Lopuksi todettakoon, että äidit näkivät koulutuksen avainasiana lastensa elämässä. Aineistoni mukaan koulun voidaan ajatella olevan keskeinen tila koko perheelle: Amina, Amaal ja Khadija vetosivat vanhempien ja

opettajien välisen tiiviimmän yhteistyön puolesta, jotta voitaisiin keskustella sekä opettajien, oppilaiden että vanhempien tarpeista ja haasteista. Kuten Amaal totesi: ”Jos vanhemmat ovat yhteistyössä koulun kanssa... ja opettajien kanssa. Jos lapsi tietää, että vanhemmat ja opettajat ovat yhteydessä, varmaan hän ei tee mitään tyhmyksiä”. Tutkimuksessa tuli ilmi, että perheiden kanssa tehdyille yhteistyölle on tarvetta, jotta voitaisiin taata tyttöjen ja poikien yhtäläinen opiskelumotivaatio; liian usein tyttöjen koulunkäynti ja vapaa-aika vaihtuvat kotitöihin. Lasten koulutus ja koulutus yleensä, kuten tutkimuskatsauksen seuraavassa alaluvussa esitetään, voidaankin nähdä tutkimukseen osallistuneille kansalaisuuden lisätilana.

Kansalaisuus oppimisena

Aineistossani ovat ylliedustettuina suomen kielen tai toaan vielä kehittämässä olevat naiset. Suomen kielen opinnot näkyivät aineistossa toistuvana arkipäivän tekemisenä ja käytäntönä, jonka kautta tavoitellaan kansalaisuutta. Seuraava lainaus on Samiran haastattelusta: ”Kun menen kotiin... Rentoudun... Sitten teen kansalaisuutta varten kotitehtävät – noin 20 minuuttia – suomen kielen harjoituksia”. Lisäksi jotkut osallistujista mainitsivat suomalaisesta yhteiskuntajärjestelmästä, kulttuurista ja tavoista oppimisen osana arkeaan.

Asha jakoi kanssani kiinnostavan ajatuksen ihmisten monimuotoisuudesta ja yhteisistä arvoista oppimisesta. Hänen viittasi perheensä siirtolaistaustaan ja kertoi, että hänen mielestään matkustaminen on olennaista, jos haluaa oppia erilaisista ihmisistä. Matkustamisen kautta voi toisaalta ymmärtää, mikä on paras paikka asua. Hän itse matkustelee melko paljon ja viettää aikaa erilaisten ihmisten kanssa. Tämä voidaan nähdä kykynä neuvotella omaa tilaa. Samalla tavoin Khadija kuvasi kansalaisuuden suhteellista luonnetta ja sitä, miten kaikki käyvät neuvotteluja toistensa kanssa eri tavoin. Rasismista hän huomautti: ”Ehkä Suomessa, täällä ei ole asunut kauan maahanmuuttajia... Tiedämme, että... on vaikeaa oppia heidän kulttuuria ja heidän elämää”. Näin ollen:

Khadija ajattelee, että heidän lastensa, väärinymmärrysten ja ihmisten välisen vihan vuoksi... pitäisi olla paikka, missä ihmiset voivat keittää kahvia kaikki yh-

dessä ja tehdä ruokaa, kaikki oman kulttuurinsa ruokaa, tutustua toisiin... kaikki, eivät vain suomalaiset ja somalit, mutta kaikenlaiset ihmiset. (Havainnointimuistiinpanot)

Myös Nastehon puheessa voidaan kuulla tarve dialogille: ”Nasteho kertoo, että hänen paikkaan kuulumattomuuden tunteensa poistuu, kun hän alkaa jutella edessä olevan henkilön kanssa, ihmisen kanssa” (havainnointimuistiinpanot). Kun muistellaan Ashan ajatusta matkustamisen kautta oppimisesta, toista kohti ”matkustaminen” ja tunteiden, havaintojen ja arvojen ”kääntäminen” ihmisten välisessä kommunikaatiossa voidaan nähdä eräänlaisina vaihtoina ihmisten välillä. Kansalaisuus neuvottelemisena on siis sitä, että kaikki osapuolet pyrkivät toisiaan kohti ja työskentelevät yhdessä kohti ratkaisuja.

Suomen kansalaisuus mahdollisuutena

Monelle tutkimukseeni osallistuneista (Suomen) kansalaisuus edusti avainta internetpankkipalveluihin ja matkustamiseen. Nämä näkökulmat kytkeytyvät läheisesti Somali-diasporan ylikansallisiin ulottuvuuksiin. Aihetta koskevassa kirjallisuudessa vahvistetaan, että Suomen kansalaisuus voi saada paljon tunteita herättäviä mutta myös käytännön läheisiä merkityksiä.¹²

Toisin kuin muut pakolaistaustaiset, Somalian tilanteen vuoksi monet Suomen somalit eivät voi todistaa henkilöllisyyttään: monet pankit ovat tästä syystä johtuen päättäneet, ettei somaliasiakkaille tarjota internetpankkipalveluita, vaikka heillä olisi oleskelulupa. Suomessa internetpankkitunnukset ovat tärkeitä, koska niiden kautta voidaan asioida monissa verkkopalveluissa itse valitussa paikassa, itse valittuna aikana. Käytännössä tämä tarkoittaa, että monien Suomen somalien täytyy muokata aikataulunsa sen mukaan, että he ehtivät joutumaan kaikissa toimistossa, joihin heillä on asiaa.

Moni nainen mainitsi hakevansa Suomen kansalaisuutta saadakseen passin ja voidakseen matkustaa eri puolilla maailmaa asuvien sukulaistensa ja ystäviensä luokse. Vaikuttaisikin siltä, että täyteen Suomen kansalaisuuteen nähdään kuuluvan oikeuksia ja velvollisuuksia ja toisaalta sen nähdään käsittävän myös muualle kuulumisen tunteen ja siteet muissa maissa oleviin ihmisiin.

Johtopäätökset

Haastattelemini Suomen somalinaisten mielestä kokemuksilla ja käytännöllä on muodollista statusta ja etuoikeuksia suurempi merkitys sen kannalta, tuntee-ko ihminen itsensä suomalaisen yhteiskunnan täydeksi jäseneksi. Eletyn kansalaisuuden käsite voisi olla kiinnostava vaihtoehto myös silloin, kun tarkastellaan monien muiden Suomen somalien ja yleisemmin pakolaistaustaisten ihmisten elämiä. Muodollinen kansalaisuus (passi) ei tuntunut vaikuttavan tutkimukseen osallistuneiden tosiasialliseen jäsenyyteen poliittisessa yhteisössä ja yhteisöä koskeviin tunteisiin; muut arkielämän ulottuvuudet kuten työ, perhe-elämä, auttaminen ja inhimillisyys nousivat esiin osallistujien kansalaisuuden tiloina; sellaisina aineellisina ja sosiaalisina tiloina, missä Suomen somalaiset neuvottelevat kansalaisuuttaan. Täysi kansalaisuus merkitsee tutkimukseen osallistuneille aineiston mukaan tasapainoa työn-teen ja perheen välillä, kahdensuuntaista oppimista, omien asioiden hoitoa itsenäisesti ja mahdollisuutta matkustaa ja olla yhteydessä Suomen ulkopuolella oleviin paikkoihin ja ihmisiin. Nämä teemat nousivat esiin haastatteluista, ja niitä tulee tarkastella kontekstissa, osana tapahtuneita kohtaamisia osallistujien ja itseni välillä. Kirjallisuudessa painotetaan myös muita tärkeitä teemoja, joiden voidaan ajatella käsittelevän kansalaisuutta ja edustavan kansalaisuuden tiloja: esimerkiksi aktiivisuus muslimiyhteisössä²³, moskeijoiden rooli integraatioprosesseissa²⁵, rahalähetysten merkitys ja Somalian tukeminen²³.

Osallistujieni kohdalla voidaan sanoa, että ”oikeuksia kansalaisuuteen ei voida ottaa itsestäänselvyyksinä, vaan niitä täytyy perustella uudestaan ja uudestaan”.⁸ Heidän kuulumisensa Suomeen kyseenalaistetaan usein, kun käsitellään työtä, siirtolaisuutta, rotua ja uskontoa; jopa vaikka heillä olisi Suomen kansalaisuus.¹² Olen keskittynyt erilaisista laillisista ja sosiaalisista asemista käsin tehtyihin epämuodollisiin neuvotteluihin ja näen, että ihmiset harjoittavat kansalaisuutta ja esittävät vaatimuksia laillisesta statuksestaan riippumatta. Tämän vuoksi kansalaisuutta voidaan tutkia hedelmällisesti ihmisten harjoittamana elettyinä ja vuorovaikutteisena käytäntönä yhteiskunnassa ja kaupunkitilassa.

Työllistymisestä ja ”systeemin tuntemisesta”: Tutkimukseni tulokset tukevat jo aiemmin havaittua korrelaatiota kuulumisen, koulutuksen ja työllisyyden välillä ja vahvistavat, että moni somalitaustainen kohtaa näihin liittyviä haasteita. Vaikka Abdirashid kirjoittaa kuulumisesta, hänen tutkimuksensa tulokset ovat merkittäviä myös kansalaisuuden tutkimuksen kannalta: ”[R]iittävää työllistymistä pidetään ratkaisevana tekijänä identiteetin kannalta ja avaimena yhteiskuntaan ja maahan kuulumiselle, ja se vahvistaa myös yksilön ja koko perheen hyvinvointia” (vapaa suomennos).¹¹ Tulokseni, jotka koskevat perhe-elämää, tilojen ja Suomen somalinaisten elettyjen roolien monimuotoisuutta resonoivat Erelin näkemyksen kanssa. Hänen mukaansa ”[s]iirtolaisäidit liittävät sosiaalisen asemansa kulttuurisiin ja moraalisiin arvoihin monimutkaisin tavoin, ammentavat identiteettiään moninaisista lähteistä ja ovat kietoutuneet osaksi monikerroksisia valtasuhteita”(vapaa suomennos). Tutkimukseni tulokset vastaavat Erelin ajatusta siitä, että maahanmuuttajaitien työ lasten koulutuksen eteen ja siihen liittyvät neuvottelut ovat arvokas kansalaisuuden käytäntö.²⁶

Esitän joitain ehdotuksia niille, jotka työskentelevät sellaisten ihmisten kanssa, jotka ovat tutkimukseni osallistujien kaltaisissa tilanteissa. Jotkin sosiaaliset ja fyysiset tilat, joissa rasismia ja häirintää tapahtuu, voidaan nähdä yksityisinä ja puolijulkisina tiloina (koti ja asuinalue) ja toisaalta liikkumisen tiloina (katu, bussi, bussipysäkki). Joillakin asuinalueilla on tärkeitä toimijoita, jotka auttavat monin tavoin ja toimivat välittäjinä ja kääntäjinä mahdollisissa jännitteisissä ja pelkoa aiheuttavissa tilanteissa (esimerkiksi Opetuskoti Mustikka Halisissa tai Akseli Kiinteistöpalvelut Varissuolalla). Tiedostavuutta ja solidaarisuutta rasismia vastaan lisääviä kampanjoita tarvittaisiin lisää julkisiin tiloihin, ja niitä voitaisiin suunnitella enemmän yhteistyössä niiden kanssa, joita nämä asiat koskevat.

Voitaisiin myös luoda lisää matalan kynnyksen työkaluja, joiden avulla pystyttäisiin antamaan ilmi ja käsittelemään työhön liittyvää syrjintää; tai jos tällaisia työkaluja on tarjolla, näistä voitaisiin tiedottaa tehokkaammin. Työnantajien kanssa voitaisiin järjestää seminaareja ja

työpajoja, joissa keskusteltaisiin yhdessä molempien osapuolten tarpeista ja haasteista, joissa voitaisiin rakentaa luottamusta ja työskennellä yhteisten ratkaisujen löytämiseksi esimerkiksi molemman puolisiin ennakkoluuloihin, tietämättömyyteen ja epäluottamukseen, syrjintään ja kommunikaatioesteisiin työympäristössä. Tilat, jotka tukevat Suomen somalainien monimuotoisten roolien kehittymistä ja auttavat löytämään joustavia ratkaisuja heidän tarpeisiinsa (kuten työväenopisto, missä he voivat opiskella lähellä lapsiaan) toimivat hyvin. Joissakin tapauksissa on näyttänyt jäävän avoimeksi, miten naisten ammattilaisuutta pystytään tukemaan siinä vaiheessa, kun heidän lapsensa ovat kasvaneet aikuisiksi.

Kaikilla ei ole välttämättä ammattia, mutta heillä voi olla kivenkovaa ja arvokasta, kokemukseen perustuvaa tietoa maahanmuutosta, integraatiosta, segregatiosta ja vuorovaikutuksesta. Heidän tietonsa tunnustamisen helpottaminen ja heidän taitonsa hyödyntäminen voisi osoittautua heille, uusille maahanmuuttajille, kunnan työntekijöille ja kansalaisyhteiskunnalle hyödylliseksi. Tässä suhteessa kannustaisin lyhyiden kurssien, työpajojen ja koulutusten luomista kartoittamaan, tunnistamaan ja todentamaan tätä osaamista.

Aineistoa kerätessäni moni ilmaisi, että heillä olisi tarve löytää joku, kenen kanssa puhua suomea. Haluaisin lisätä, että monet vasta Suomeen tulleet, jotka opettelevat suomea, voivat hyötyä kielen puhumisesta jonkun sellaisen kanssa, jonka kanssa suhde on tasavertaisempi kuin esimerkiksi kielenopettajan, sosiaali- tai verotoimiston työntekijän tai viranomaisten kanssa. Kielikahviloita on, mutta niissä voi olla ruuhkaa. Jotkut ihmiset ovat itse todella aktiivisia ja hakevat mahdollisuuksia, mutta toiset eivät toimi samoin luonteensa, ajattelutapansa tai kokemustensa vuoksi. Näiden ihmisten auttaminen Suomen kielen taidon kehittämisessä voi merkitä huomattavan aika- ja energiamäärän laittamista melko yksilölliseen työskentelyyn, joka on haastavaa. Jatkossa tulisikin keskittyä löytämään ratkaisuja näihin haasteisiin.

Tutkimukseni edistää ymmärrystä kansalaisuudesta Suomen somalainien näkökulmasta. Tutkimus keskittyy arkipäivän elämään ja se käsittelee teemoja, jotka ovat tärkeitä tutkimukseen osallistuneille ja heidän kansalaisuutensa tiloihin kytkeytyville toimijoille kuten perheille, työnantajille, kansalaisyhteiskunnalle ja kunnan työntekijöille.

Lähdeviitteet

- 1 Horst, C. M. A. (2004). Money and mobility: transnational livelihood strategies of the Somali diaspora. *Global Migration Perspectives Working Paper*. GCIM, Geneva. <<http://dare.uva.nl/document/2/34016>>.
- 2 Faehnle, M., Jokinen, J., Karlin, A. & Lyytimäki, J. (2010). *Kaupunkiluonto ja monikulttuurisuus – maahanmuuttajat luontoalueiden kokijoina ja käyttäjinä*. Suomen Ympäristökeskus, Helsinki.
- 3 Pirkkalainen, P. (2013). *Transnational Responsibilities and Multi-sited Strategies: Voluntary Associations of Somali Diaspora in Finland*. PhD thesis, University of Jyväskylä.
- 4 Tiilikainen, M., & Mohamed, A. H. (2013). Civil society in the making: challenges of the Somali diaspora organizations. NMR Conference Keynote. *Nordic Journal of Migration Research* 3(1), 40–48. DOI: 10.2478/v10202-012-0013-9.
- 5 Pirkkalainen, P., Wass, H., & Weide, M. (2016). Suomen somalit osallistuvina kansalaisina. *Yhteiskuntapolitiikka* 81(1), 69–77.
- 6 Isotalo, A. (2016) Rasismi kaupunkitilassa. Tilallinen valkoisuusnormi ja somalialaistustaisten naisten vastarinta. *Sukupuolentutkimus – Genusforskning* 29(4), 7–21.
- 7 Harinen, P., Haverinen, V.-S., Kananen, M., & Ronkainen, J. (2013). Contexts of Diaspora Citizenship: Citizenship and Civic Integration of Somalis in Finland and the United States. *Bildhaan* 13, 80–101.
- 8 Sotkasiira, T., & Haverinen, V.-S. (2016). Battling for Citizenship. A case study of Somali settlement in Lieksa, Finland. *Nordic Journal of Migration Research* 6(2), 115–123. DOI: 10.1515/njmr-2016-0014.
- 9 Al-Sharmani, M., & Horst, C. (2016). Marginal Actors? Diaspora Somalis Negotiate Their Citizenship. In Ahponen, P., Harinen, P., Haverinen V.-S. (Eds.), *Dislocations of Civic Cultural Borderlines. Methodological Nationalism, Transnational Reality and Cosmopolitan Dreams* (107–122). Cham: Springer.
- 10 Van Liempt, I. (2011). Young Dutch Somalis in the UK: citizenship, identities and belonging in a transnational triangle. *Mobilities* 6(4), 569–583.
- 11 Abdirashid, I. (2013). Belonging, education and employment. The main challenges faced by Somalis in Helsinki. *Afrikan Sarvi* 2/2013. <http://afrikansarvi.fi/issue6/component/content/article/187>.
- 12 Toivanen, M. (2014). *Negotiating home and belonging: Young Kurds in Finland*. PhD thesis, University of Turku.
- 13 Chouinard, V. (2009). “Citizenship”. In Kitchin, R., & Thrift, N. (eds.), *International Encyclopedia of Human Geography*, 107–112. Elsevier.
- 14 Lister, R. (2007). Inclusive citizenship: Realizing the potential. *Citizenship Studies* 11(1), 49–61. DOI: 10.1111/glob.12113.
- 15 Painter, J., & Philo, C. (1995). Spaces of citizenship: an introduction. *Political Geography* 14(2), 107–120. DOI: 10.1016/0962-6298(95)91659-R.
- 16 Ambrosini, M. (2012). Between national states and cosmopolitan societies: the institution of citizenship takes the migration test. *Migraciones* 31, 11–41.
- 17 Cherubini, D. (2011). Intersectionality and the study of lived citizenship: a case study on migrant women’s experiences in Andalusia. *Graduate Journal of Social Science* 8(2), 114–136.
- 18 Kallio, K. P., & Mitchell, K. (2016). Introduction to the special issue on transnational lived citizenship. *Global Networks* 16(3), 259–267. DOI: 10.1111/glob.12113.
- 19 Martin, L., & Paasi, A. (2016). Afterword: spatialities of transnational lived citizenship. *Global Networks* 16(3), 344–349. DOI: 10.1111/glob.12116.
- 20 Kallio, K. P., Häkli, J., & Bäcklund, P. (2015). Lived citizenship as the locus of political agency in participatory policy. *Citizenship Studies* 19(1), 101–119. DOI: 10.1080/13621025.2014.982447.
- 21 Pascucci, E. (2016). Transnational disruptions: materialities and temporalities of transnational citizenship among Somali refugees in Cairo. *Global Networks* 16(3), 326–343. DOI: 10.1111/glob.12115.
- 22 Valentine, G. (2007). Theorizing and researching intersectionality: a challenge for feminist geography. *The Professional Geographer* 59(1), 10–21. DOI: 10.1111/j.1467-9272.2007.00587.x.
- 23 Mubarak, Y. M., Nilsson, E., & Saxén, N. (2015). *Suomen Somalit*. Helsinki: Into Kustannus, 191.
- 24 Grounded Theory Online, Grounded Theory Is, <http://www.groundedtheoryonline.com/what-is-grounded-theory/>, accessed 4.7.2016.
- 25 Al-Sharmani, M. (2017). *Mosque activism and the pursuit of ‘positive integration’ among Finnish Somalis*. Paper presented at AfroEuropeans Conference 2017: Black Cultures and Identities in Europe.
- 26 Erel, U. (2011). Reframing migrant mothers as citizens. *Citizenship Studies* 15 (6–7), 695–709, 707. DOI: 10.1080/13621025.2011.600076.

Tutkimuskatsauksia on Turun kaupunkitutkimusohjelman julkaisusarja. Siinä julkaistaan ytimekkäitä katsauksia kaupunkitutkimuksen ja -kehittämisen ajankohtaisista aiheista. Kirjoittajat ovat tutkijoita. Esitetyt väitteet eivät välttämättä vastaa kaupungin virallista näkemystä.

FM Camilla Marucco on tutkija ja tohtorikoulutettava Turun yliopistossa, maantieteen ja geologian laitoksella. Hänen tutkimuksensa käsittelee pakkomuuttotaustaisten ihmisten arkipäivän maantieteitä, tarkemmin sanottuna Suomen somalinaisten elettyä kansalaisuutta, irakilaisten naimattomien turvapaikanhakijamiesten mielikuvia elämästä Suomessa ja Suomen somalien vapaa-ajan segregaatiota ja vuorovaikutusta. Hänen työnsä koostuu tutkimuksesta ja työskentelystä yhdessä erilaisten viiteryhmiensä kanssa. Vuoropuhelu tarjoaa kaikille osapuolille tietoa ja on toivottavasti hyödyksi myös tutkimukseen osallistuneiden arjen elämissä.

Tutkimuskatsauksen on kääntänyt englannista suomeksi FM Sara Peltonen.
